

Damir Horga
Filozofski fakultet u Zagrebu

IVO ŠKARIĆ: FONETIKA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

*U: Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić,
Ivo Škarić i Stjepko Težak:*

*POVIJESNI PREGLED, GLASOVI I OBLICI HRVATSKOGA
KNJIŽEVNOG JEZIKA.*

Zagreb: HAZU; Globus (Nakladni zavod), 1991.

U trećem dijelu nacрта gramatike hrvatskoga književnog jezika, koji je uredio Radoslav Katičić, a naslovljen je *POVIJESNI PREGLED, GLASOVI I OBLICI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA*, autora Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Milana Moguša, Slavka Pavešića, Ive Škarića i Stjepka Težaka, Ivo Škarić je napisao prilog pod naslovom *FONETIKA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA*, koji je tiskan na 316 od ukupno 741 stanice knjige (od 61 do 377 stranice). Premda je *FONETIKA* tek jedan od četiri priloga *POVIJESNOG PREGLEDA*, ona predstavlja zaokruženu i samosvojnu cjelinu koju bismo ovom prilikom željeli prikazati.

U našoj je lingvističkoj i gramatičkoj literaturi uobičajeno da se nekoliko uvodnih stranica gramatike posveti fonetici. Takvi fonetski prikazi pristupaju govoru tražeći u njemu samo ono što je lingvistički relevantno, a zapostavljaju njegovu biološku i akustičnu prirodu. Hrvatska se fonetika ipak razvijala nažalost, neizbježno zaostajući za svijetom zbog tehnološke i metodološke neimaštine, ali je i u tim okolno-

stima uspijevala otvarati nove poglede na govorni fenomen i u teorijskom i u primijenjenom smislu te stvoriti ono što se i naziva Zagrebačkom fonetskom školom (P. Guberina, J. Gospodnetić, I. Škarić, B. Vuletić). No nije bila napravljena sinteza tih pojedinačnih istraživanja niti je postojala knjiga koja bi na suvremenoj razini odgovorila na pitanje što je fonetika. Ovom je *FONETIKOM HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA* taj posao obavljen.

Škarićeva je *FONETIKA* u svom velikom dijelu opća fonetika, a ne samo fonetika hrvatskoga književnog jezika. Dva su razloga koji opravdavaju takav njezin sadržaj: prvo, upravo takva može najviše pridonijeti razumijevanju govora kao specifične čovjekove, i samo čovjekove, sposobnosti i drugo, prazninu koja je na tom području postojala u našoj fonetskoj literaturi. Škarić je ovakvim pristupom popunio. Ipak, ovo je i posebna fonetika hrvatskoga standardnog jezika, jer se mnoge opće fonetske zakonitosti objašnjavaju primjerima govora na hrvatskom jezičnom standardu.

Cjelokupna je građa raspoređena u tri dijela.

1. U prvom se dijelu određuje predmet istraživanja fonetike, tj. govor, a time i sama fonetika. Govor je definiran kao optimalna zvučna čovječja komunikacija oblikovana ritmom rečenica, riječi i slogova. Takva je definicija i dovoljno općenita i dovoljno precizna da razgraniči govor od negovornih oblika komunikacije. Time je govor definiran kao zasebna čovječja djelatnost i sposobnost. Iako specifična djelatnost, govor je opisan unutar opće teorije komunikacije i semiotike, pa se govorni znakovi razlažu na simptome, ikoničke znakove i indekse te na govorne simbole. Cjelokupna se govorna signalizacija dijeli na izgovaranje i na oglašavanje i ta je komunikacijsko-semiotička dihotomija govora jedna od temeljnih odrednica cjelokupnog pristupa govoru na kojoj autor zasniva i mnoge kriterije za klasifikaciju i tumačenje mnogih govornih fenomena. Na kraju se prvog dijela definiraju govorne funkcije i određuje se fonetika kao znanost koja proučava govor te se razgraničuje od drugih lingvističkih disciplina, prije svega od njoj najbliže fonologije.

2. Središnji i najopsežniji dio rada jest opis govorne signalizacije. On se dijeli u dvije velike cjeline od kojih se prva bavi odašiljanjem govora, a druga njegovim primanjem. Ta su dva dijela međusobno čvrsto povezana govornim zvukom, koji je u jednom slučaju konačan rezultat procesa odašiljanja govora, a u drugom najvažniji faktor primanja govora.

Vrlo je sustavan i za fonetičare podroban opis govornih organa te njihovih anatomskih i fizioloških karakteristika. Kretanje suvremenih fonetskih istraživanja prema razjašnjenju neurološke organizacije govornih fenomena zastupljeno je u ovoj *FONETICI* time što je temeljito opisan živčani sustav,

naročito njegova središnja razina, i posebno su prikazane današnje spoznaje o njegovoj funkcionalnoj strukturi. Ta je linija povezivanja govornih fenomena s funkcijama živčanog sustava dosljedno provedena u razmatranju svih govornih fenomena koji se tom razinom odašiljanja i primanja govora mogu objasniti. Isto su tako temeljito i pregledno s anatomsko-fiziološkog stajališta opisane respiratorna, fonacijska i izgovorna govorna razina.

U dijelu u kojem se proučava proces odašiljanja govora najvažniji je opis klasifikacije izgovora glasnika, u koju je Škarić, za razliku od klasičnih kriterija klasifikacije po mjestu i načinu izgovora, uveo neke nove kriterije, primjerice izgovorni pokret i nacrtani oblik. Iz tako postavljena opisa objašnjavaju se mnoge fonetske pojave, a za neke fonetske promjene (npr. asimilacije) pronalazi se nova argumentacija.

U akustički opis govora autor nas uvodi osnovnim napomenama o zvuku općenito, a onda i potanko objašnjava fenomen nastanka govornog zvuka. Taj se opis u prvom redu temelji na sonografskoj analizi kao nezaobilaznoj metodi akustičke analize govora, uz naznaku suvremenijih metoda istraživanja akustičkoga govornog signala njegovom digitalizacijom i daljom kompjutorskom obradom.

Na akustičku se analizu logično nastavlja anatomski i fiziološki opis slušnog osjetila te psihoakustička obrada zvuka općenito i govornog zvuka posebno. Taj opis završava razmatranjem fenomena prepoznavanja govornih oblika kada se govor obrađuje tako da se preko govornih osjetilnih slika i karakterističnih migova (engl. cue) dolazi do govornih predodžbi. Podrobno se opisuju pojedini migovi kao nositelji forme pojedinoga govornog obrasca, odnosno predodžbe. Budući da govorne predodžbe predstavljaju složene engrame, autor razlikuje primanje govo-

ra s pomoću raznih osjetilnih modaliteta (kinestetskog, dodirnog, vibrotaktilnog, vidnog, toplinskog, okusnog i mirisnog) od njegova slušanja koje se oslanja samo na slušni osjet. I na ovoj razini Škarić ističe razliku između auditivnih i ekstraauditivnih glasnika utemeljenu na polaznoj dihotomiji teksta i glasa. Logičan je završetak ovog odjeljka klasifikacija glasnika prema njihovim unutarnjim razlikovnim obilježjima.

3. U trećem se dijelu rada govor raščlanjuje po dvije osi, pa se tako opisuju njegovi dijelovi. Po horizontalnoj, vremenskoj osi kao govorni se članci izdvajaju diskurs, odlomak, govorna rečenica, govorna riječ, slog i glasnik. Po vertikalnoj osi govor se dijeli na istovremene, supoglavljive slojeve od krika do nizova fonema i sloja njihovih unutarnjih obilježja. U tom su kontekstu opisana prozodijska izražajna sredstva, dana je teorija sloga i temeljito se opisuju glasničke inačice u hrvatskom govoru.

Tako je fonetski opis hrvatskoga književnog jezika doveden do svog logičnog završetka koji omogućuje da se prijede na njegov fonološki opis, što Škarić samo naznačuje zaključujući svoj dio posla zapravo fonološkom klasifikacijom naših fonema i dokazujući tako da su istraživanjem fonetskog prostora prikupljene spoznaje nužne za pravi fonološki opis hrvatskog jezika.

* * *

Ovaj pregled grade obrađene u *FONETICI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA* pokazuje raspon pitanja, pa i znanstvenih područja dodirnih s fonetikom, obuhvaćen u njoj da bi se shvatio najdublji smisao govora. Ali nije samo to vrijednost ovog rada. On je najcjelovitija fonetika u našoj literaturi i zasigurno najkvalitetniji opis go-

vornog fenomena. Ta se ocjena ne odnosi samo na one njezine dijelove u kojima se iznose općefonetska znanja (jer je Škarić integrirao ono najvažnije što se u svjetskoj fonetici događalo u posljednjih nekoliko desetljeća i time je pružio sintetiziranu informaciju o suvremenim tokovima svjetske fonetike) nego se ta ocjena odnosi i na opis hrvatskog govora. I premda u našoj fonetici, nažalost, postoje mnoga "bijela polja", Škarić je uzeo u obzir sve ono što je u njoj istraženo i na tome izgradio svoj originalni pogled na fenomen govora. Autor je sustavno nastojao svoje teorijske postavke uvijek potvrditi eksperimentalnim bročanim podacima, pa možemo reći da je u svom velikom dijelu u ovoj fonetici hrvatski govor dobio svoje "mjere", a ona "bijela polja" koja su ostala prazna bit će poticaj da se nastavi istraživati hrvatski govor.

Nadalje, ni u jednoj dosadašnjoj fonetici hrvatskoga jezika nije tako dobro i potpuno opisana fizikalna i biološka osnova govora, niti su tako plodno "iskorištene" dodirne znanosti da bi se objasnio govorni fenomen. Zato, zbog svog interdisciplinarnog pristupa, ova fonetika postaje zanimljiva i stručnjacima nelingvistima i nefonetičarima, npr. defektolozima, psiholozima, medicinarima, informatičarima, elektroničarima i drugima, uvijek kada se unutar svoje uže struke dotaknu govora.

Škarićeva *FONETIKA* nije lako štivo. Ona je zgnusnuta obavijest prenese-na preciznim i izbrušenim jezikom u kojem čitatelj mora svladati i one terminološke i pojmovne novine koje su neizbježne i u jednom znanstvenom području i u jednom samošvojnom pogledu na to područje, a Škarić je imao razloga i za konceptualne i za terminološke inovacije. Recimo i to da bogatstvo slika, tablica i dijagrama tvore integralni i nužni dio teksta.

Što bi se moglo uputiti kao kritička primjedba djelu?

U nekim je dijelovima autor nužno ostao na razini teorije uvodeći koncepte koji još nemaju mjernu eksperimentalnu potvrdu (npr. neki dijelovi teorije sloga, relativni otvor glasnika).

Šteta je što su sonografske ilustracije često puta tehnički slabije izvedene pa za nevjешtije čitatelje sonogramska analiza postaju ponekad nečitke.

Također smatramo da je sustavno izneseno gradivo zavrijedilo i logičnije i grafički razrađeno onaslovljivanje koje bi jasnije slijedilo hijerarhiju iznesene građe.

Već je rečeno da prevaga općefonetskog čini nesklad između naslova i sadržaja rada. Ali budući da je taj dio našoj fonetici bio prijeko potreban,

dobro je da se pojavio pa makar skriven pod naslovom fonetike hrvatskoga jezika. Tako *FONETIKA* pomalo odudara od cjelokupne *GRAMATIKE* u kojoj je objavljena. No ako se uzme u obzir broj onih koji su zainteresirani samo za fonetiku i to ovakvog sadržaja, valjalo bi razmisliti da se u budućim izdanjima ona pojavi kao zasebna knjiga ili možda zajedno s fonologijom.

Ovih nekoliko primjedaba ne umanjuju vrijednosti rada. Smatramo da će *FONETIKA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA* Ive Škarića biti svojevrsnom prekretnicom u hrvatskoj lingvistici, u prvom redu u fonetici, jer time se hrvatski pridružuje jezicima civilizacijski i tehnološki bogatijih sredina i dobiva suvremenu opću fonetiku te znanstveno utemeljen i podroban prikaz hrvatskoga govora kakvog u našoj lingvističkoj literaturi do sada nije bilo.